ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਡਿਸਟੈਂਸ ਐਂਡ ਆਨਲਾਈਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ
ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ

ਕਲਾਸ : ਬੀ.ਐਡ.-1 **ਸਮੈਸਟਰ ਦੂਜਾ**

ਪੇਪਰ : ਅੱਠਵਾਂ (ਸੋਸ਼ੋਲੋਜਿਕਲ ਪ੍ਰਾਸਪੈਕਟਿਵ ਇਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ)

ਮੀਡੀਅਮ : ਪੰਜਾਬੀ **ਯੂਨਿਟ : 2**

ਪਾਠ ਨੰ. ***Last updated in January 2026***

2.1. ਸਿੱਖਿਆ: ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਅਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਵਸਰ: ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਦਿਅਕ ਪੱਧਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਚੁੱਕੇ ਕਦਮ

2.2. ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ: ਧਾਰਨਾ, ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ

2.3. 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ: ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਚਾਰ ਸਤੰਭ

website : www.pbidde.org

ਪਾਠ ਨੰਬਰ-2.1 **ਲੇਖਕ: ਡਾ. ਹਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੋਢੀ**

ਸਿੱਖਿਆ: ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਅਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਵਸਰ : ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਦਿਅਕ ਪੱਧਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਅਕ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਚੁੱਕੇ ਕਦਮ

2.1.1 ਉਦੇਸ਼
2.1.2 ਪਛਾਣ
2.1.3 ਸਮਾਨਤਾਵਾਦ ਦਾ ਅਰਥ
2.1.4 ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਕਸਾਰ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਵਸਰ
2.1.5 12ਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ (ਮੌਜੂਦਾ : 2012-17) ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ
2.1.6 ਸਿੱਟਾ
2.1.7 ਮੁੱਖ ਬਿੰਦੂ
2.1.8 ਸੁਝਾਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ
2.1.9 ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ
2.1.10 ਸੁਝਾਈਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ

2.1.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਦਿਅਰਥੀ

1) ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਜਾਣ ਜਾਣਗੇ।
2) 12ਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ (ਮੌਜੂਦਾ : 2012-17) ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

2.1.2 ਪਛਾਣ

ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕਸਾਰ ਦੇ ਅਵਸਰ ਦੇ ਦਿਨ ਤਕ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਲੈਟੋ ਨੇ ਵੀ 'ਸੁਤੰਤਰਤਾ' ਇਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਰਸੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰਫ ਤੰਦਰੁਸਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਜਣਨ ਕਾਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਤੰਦਰੁਸਤ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਖਰਾਬ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮਨੂ ਸਮ੍ਰਿਤੀ ਨੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਚਾਰ ਕਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਵਾਰਾਨਾਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਭਾਵ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਬੋਧਿਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਬਲਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਰਾਸਤ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ੂਦਰ ਭਾਵ ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਉਨਾਂ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਬੋਧਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸੁਣ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੀਡ ਉਬਾਲ ਕੇ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਸ਼ੱਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਯੋਧੇ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਉਹ ਹੀ ਯੁੱਧ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਯੋਟੀ ਬਣ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵੇਸ਼ਯਾ ਨੂੰ ਕਾਰੋਬਾਰ, ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਆਦਿ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜਤ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਜਾਤੀ ਭਾਵ ਸ਼ੂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਮੂਲੀ ਨੌਕਰੀ

ਹੀ ਕਰਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਉਹੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੁਸ਼ਤੈਨੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤੇ ਬਲਕਿ ਸਿੱਖਿਆ, ਹੁਨਰ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ੇ ਆਦਿ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਇਕ ਜਾਤ ਤੋਂ ਹੋਰ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ, ਨੂੰ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆ ਨਾਲ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਜ਼ਾਜਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਮਾਮੂਲੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਇਕ ਕਾਲਾ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਘਰ ਖਰੀਦ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਭਾਅ ਕਾਫੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਭ ਉਦਾਹਣਾ ਤੋਂ ਇਕਸਾਰ ਦੇ ਅਵਸਰ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿਚ ਯੌਗਤਾ ਅਤੇ ਆਇਤਨ, ਰੰਗ,ਜਾਤ, ਧਰਮ ਨੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਸਭ ਤਰੀਕੇ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧੜੇ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਧੜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਾਨ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਕਾਬਲ ਸਨ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਕੁਝ ਕੁ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵਾਝੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਭੇਦ ਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੋ ਗਏ।

2.1.3 ਸਮਾਨਤਾਵਾਦ ਦਾ ਮਤਲਬ

ਸਮਾਨਤਾਵਾਦ ਦੇ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਤਲਬ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਘੱਟ ਜਾਂ ਵੱਧ ਇਕਸਾਰ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਥੋੜਾ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਜੋ ਕਿ ‘‘ਇਕੋ ਜਿਹਾ’’ ਹੈ, ਜਿਸਤੋਂ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਇਕੋ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਪਿੱਠਭੂਮੀ, ਖੁਫੀਆ, ਸਿਆਣਪ, ਰਵੱਈਏ, ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਹੋਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਇਕੋ ਸਮਾਨ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ: ‘‘ਸਮਾਨਤਾ ਇਕ ਸਮਾਨ (ਸਭ ਲਈ) ਲਈ ਖੜੀ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਅਲੱਗ (ਅੰਤਰ) ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ, ਨਾਲ ਵੀ ਖੜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭੇਦ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤੀ ਅੰਤ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ। ਦੂਜਾ ਇਹ ਅੰਤਰ ਜਨਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰਕੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਨੈਟਲੀ ਰੋਗੋਫ ਨੇ ਇਕਸਾਰ ਦੇ ਅਵਸਰ ਦੀ ਸਹੀ ਸਮਝ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਿੰਨ ਅੰਕਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ:-

i. ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ, ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਵਸਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਸਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਅਵਸਰ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ।
ii. ਅਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਕੀ ਹਨ? ਅਵਸਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।ਪਰ ਖੋਜ ਦੇ ਕੁਝ ਨਤੀਜੇ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਦੀ ਅਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਨਤੀਜੇ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਇਕਸਾਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ

ਨੈਟਲੀ ਰੋਗੋਫ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਿੰਨ ਨਮੂਨੇ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਯੋਗਤਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਕਲਾਸ, ਅਤੇ ਉੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਆਪਸੀ ਅਨੁਭਵ ਰੱਖਦੇ ਹਨ:-

(ੳ)ਇਨਕਲਾਬੀ ਪੈਟਰਨ: ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਯੋਗਤਾ, ਕਾਲਜ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਦਰ ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਕਲਾਸ ਜਾਂ ਪਿਛੋਕੜ ਤੋਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉੱਚ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉੱਚੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ।

(ਅ)ਮੱਧਮ ਪੈਟਰਨ:- ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਇਕੱਲੀ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਾਬਲੀਅਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਦਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਲਾਸ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲਜ ਜਾ ਰਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਵਸਰ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨਾ ਦਿਖਾਉਣ ਪਰ ਸਮਾਜਿਕ ਕਲਾਸ ਦੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਸ਼ਲ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸਹੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ। ਇਹ ਸਹੀ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਕ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਲ ਲਈ, ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਲਈ ਖੜਾ ਹੈ।

2.1.4 ਵਿਦਿਅਕ ਅਵਸਰ ਦੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਮਾਨਤਾ

ਦੌਲਤ, ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਅਵਸਰ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੱਖਰੀ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ, ਇਤਿਹਾਸਕ, ਭੂਗੋਲਿਕ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਪਿਛੋਕੜ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੋਧਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿੱਅਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਮੁਸਕਿਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕੋ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ, ਨਾਲ ਵਿਲੱਖਣ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਵਿਦਿਅਕ ਅਵਸਰ ਜਾਂ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਕਈ ਕਾਰਕਾਂ ਕਰਕੇ ਤਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਕਿ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਕਾਰਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਵੇ ਕਿ ਖਾਨਦਾਨੀ, ਲਿੰਗ, ਸਿਹਤ, ਸਰੀਰਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ, ਖੁਫੀਆ ਆਦਿ ਕਾਰਕ ਪਹਿਲ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਕਾਰਕ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਸਰੋਤ, ਧਾਰਮਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਅਤੇ ਸਾਦਾ ਸਿੱਖਿਆ ਬਾਰੇ ਸੀਮਾ ਸ਼ੁਲਕ, ਨਿਰਪੱਖ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਦੇ ਬੇਅਸਰ ਦਾ ਪੱਧਰ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਆ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਹਰ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਦਿਅਕ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ, ਪੋਸਟਿੰਗ ਦੇ ਸਟੇਸ਼ਨ, ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਮਾੜੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰੇਕ ਸਹੂਲਤ ਦੀ ਇਕਸਾਰ ਵੰਡ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸਹੀ ਆਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਕਈ ਹੋਰ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਪਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਘਰ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰ ਅਤੇ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਹੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾ ਮਿਲਣੀਆਂ। ਖਰਾਬ ਪ੍ਰਿਖਿਆ ਸਿਸਟਮ, ਥੋਕ ਬਰਬਾਦੀ, ਖੜੋਤ ਅਤੇ ਮਾੜੇ ਸਕੂਲ ਜੋ ਕਿ ਬਰਖਾਸਤ ਦੇ ਸਰੋਤ ਹਨ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਕੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਠੋਸ ਦੇ ਅਦਾਰ ਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਜਾਂ ਵਿਦਅਕ ਅਦਾਰੇ ਵਿਚ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਦਿੱਖ ਕਾਰਕ ਦੇ ਅਦਾਰ ਤੇ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬਿਹਤਰ ਕੋਰਸ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਿੱਖਿਅਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਵਸਰ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਹ ਲਿੰਗ, ਜਾਤ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਰਗ, ਕਲਾਸ, ਬਹੁਮਤ ਗਰੁੱਪ, ਨਸਲ, ਸਰੀਰਕ ਬਣਤਰ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੜਚੋਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ

ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਠੋਕ ਅਤੇ ਅਦਿੱਖ ਕਾਰਕਾਂ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਵਸਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

2.1.5 12ਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ (ਮੌਜੂਦਾ :2012-17) ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ

12ਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ, ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਭਾਗ ਤਹਿਤ; ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਸਮਾਜ ਲਈ ਬੇਹੱਦ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਬਦਲਾਅ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 12ਵੀਂ ਯੋਜਨਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸਮਾਨ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।

1) ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਵਸਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪਹੁੰਚ।
2) ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਵਸਰਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾ।
3) ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਉੱਪ ਸਮੂਹਾਂ ਤੇ ਧਿਆਨ।
4) ਨਾਗਰਿਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਖੇਤਰਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ।
5) ਰਾਸ਼ਟਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਅਪਣਾਈਆਂ ਜਾਣ।
6) ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨਤਾ।
7) ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨਤਾ।

2.1.6 ਸਿੱਟਾ

ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਬਰਾਬਰ ਬਣਾਏ ਨੇ ਪਰ ਕੁਝ ਪਿਛੋਕੜ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭੇਦ ਭਾਵ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਭੇਦ ਭਾਵ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਨ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ, ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾ ਵੀ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ, ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਨਾਲ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਵਿਤਕਰਾ ਗੋਰਿਆਂ ਅਤੇ ਕਾਲਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ। ਕਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤੋਂ ਬਲਕਿ ਮਨੁਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਂਝਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਲਿੰਕਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਸਦਕਾ ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਕਾਲਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ 'ਓਬਾਮਾ' ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਜੋ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਗੋਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਸਮੱਸਿਆ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਨਸਲੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੰਗ, ਜਾਤ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵੰਡਿਆਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਧੀਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਲਈ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਫਲਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਅਵਿਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਸਦਕਾ ਸਕੂਲਾ ਅਤੇ ਓਪਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ, ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਰੂਸ ਅਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚ ਵੀ ਲਾਭਕਾਰੀ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪਾੜਾ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਅਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਰੋਤ ਸਨ। ਤੇ ਜਦੋਂ ਇਨਕਲਾਬ (ਕ੍ਰਾਂਤੀ) ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਦ ਨੂੰ ਜਮਾਤ ਰਹਿਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਮਜਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸ਼ਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ ਅਪਣਾ ਲਏ ਹਨ।

ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚਾਹੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਪਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਭੇਦ ਭਾਵ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਘੱਟ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

2.1.7 ਮੁੱਖ ਬਿੰਦੂ

ਸਮਾਨਤਾਵਾਦ: ਸਮਾਨਤਾ ਤੋ ਭਾਵ ਹੈ ਇਕੋ ਜਿਹਾ, ਜਿਸ ਤੋ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ।

ਸਮਨਾਤਾਵਾਦ: ਇਸ ਤੋ ਭਾਵ ਹੈ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ , ਬੋਧਿਕ ਪੱਖ ਤੋ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

2.1.8 ਸੁਝਾਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1) ਅਸਮਾਨਤਾ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ? ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਵਕ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ।
2) 12ਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਵਸਰਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨ ਪਹੁੰਚ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

2.1.9 ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਹੀ ਅਤੇ ਗਲਤ

1) ਪਲੈਟੋ ਨੇ ਸੁੰਤਤਰਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਦਿਤਾ।
2) ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬਿਹਤਰ ਕੋਰਸ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਸਕੀਮ ਲਾਗੂ ਨਹੀ ਕੀਤੀ
3) 12ਵੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਯੋਜਨਾ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।
4) ਅਮਰੀਕਾਂ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਵਿਤਕਰਾ ਗੋਰਿਆਂ ਅਤੇ ਕਾਲਿਆ ਵਿਚਕਾਰ ਨਹੀ ਹੈ।

ਉਤਰ: 1. ਠੀਕ 2. ਗਲਤ 3. ਸਹੀ 4. ਗਲਤ

2.1.10 ਸੁਝਾਈਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਧਾਰ : ਡਾ. ਟੀ.ਐੱਸ. ਸੋਢੀ, ਡਾ. ਹਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੋਢੀ
2. ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਆਧਾਰ : ਕੇ.ਕੇ. ਭਾਟੀਆ

ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ : ਧਾਰਨਾ, ਮਹੱਤਵ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ

ਪਾਠ ਦੀ ਬਣਤਰ

2.2.1 ਪਾਠ ਦੇ ਉਦੇਸ਼
2.2.2 ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ
2.2.3 ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਰਥ
2.2.4 ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਧਾਰਨਾ
2.2.5 ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ
2.2.6 ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ
2.2.7 ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮਹੱਤਵ
2.2.8 ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਯੂ. ਐਨ. ਡਿਕੇਡ
2.2.9 ਪਾਠ ਦਾ ਸਾਰ
2.2.10 ਮੁੱਖ ਬਿੰਦੂ
2.2.11 ਸੁਝਾਏ ਪ੍ਰਸਨ
2.2.12 ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ
2.2.13 ਸੁਝਾਈਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ

2.2.1 ਪਾਠ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ :

ਇਹ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀ:

(ੳ) ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਰਥ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।
(ਅ) ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਸਮਝ ਸਕਣਗੇ ।
(ੲ) ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।
(ਸ) ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨਗੇ ।

2.2.2 ਪਾਠ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰਸ਼ੀਲਤਾ ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰਸ਼ੀਲਤਾ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰਸ਼ੀਲਤਾ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ, ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। [ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣਾ] ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਉੱਚ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ, ਸਿੱਖਿਆ, ਸਿਖਲਾਈ ਹੀ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਹਨ। ਨਿਰੰਤਰਸ਼ੀਲਤਾ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਪੀਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਲੋਕ ਜਾਗਰੂਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਜੀਵਨ ਭਰ ਚੰਗੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦਾ ਸਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਸੁਧਾਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਤ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਧਦੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਦੂਰੀਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਾਧਨ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਨਮਾਨ ਵੀ ਦੇ ਸਕੇ।

2.2.3 ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਅਰਥ

ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਜੋ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਸਮੱਰਥਾਵਾਂ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਜਨ-ਕਲਿਆਣ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵੱਧਣ ਦੇ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਭਾਲਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਕਦੇ ਤੇਜ਼ ਤਰੀਕੇ ਭਾਲਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਕਦੇ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਕਾਸ ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਚੱਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਸੰਵਾਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆ ਕੇ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰਸ਼ੀਲਤਾ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਰਥਾ ਹੈ ਜੋ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਕਲਪਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਾਧਨ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧੀਪੂਰਵਕ ਉਪਯੋਗ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨ

ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੀ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

2.2.4 ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਧਾਰਨਾ

ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਆਧੁਨਿਕ ਮੁੱਦਾ ਹੈ। [ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ] ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦੋ ਮੁੱਖ ਤੱਤ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਲੋੜ ਦੀ ਧਾਰਨਾ : ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਰੂਪ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰੂਪ ਨਾਲ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸੀਮਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾ : ਨਿਰੰਤਰਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਤੱਤ ਸੀਮਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾ। ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਵਾਤਾਵਰਣੀ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਤੇ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

1. **ਵਾਤਾਵਰਣੀ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ** : ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮੰਗ ਅਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਰਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਭਵਿੱਖ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉੱਚਿਤ ਜਾਂ ਵਧੀਆ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਵਾਤਾਵਰਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਕਮੀ ਨਾ ਆਵੇ।
2. **ਆਰਥਿਕ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ** : ਆਰਥਿਕ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ, ਉੱਚਿਤ ਸੀਮਾ ਤੱਕ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸੰਤੁਲਿਤ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ।
3. **ਸਮਾਜਿਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ** : ਸਮਾਜਿਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਇੱਕ ਸਮੁਦਾਇ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਰਤਮਾਨ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਾਧਨ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਸਕੇ, ਆਪਣੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਸਕੇ, ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਸਕੇ। ਅਮੀਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਕਿਵੇਂ ਚੰਗਾ ਘਰ, ਚੰਗਾ ਕਾਰੋਬਾਰ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਸਿੱਖਿਆ, ਸਿਹਤ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਚੰਗੇ ਡਾਕਟਰੀ ਸਾਧਨ, ਸਾਫ-ਸੁਥਰਾ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਆਦਿ। ਪਰੰਤੂ ਅਜੇ ਵੀ ਕੁਝ ਲੋਕ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਵੀ ਹੇਠਾਂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੰਦਗੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੂਲ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਜਿਆਦਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅਪਰਾਧਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਸ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਉਦੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣੀ ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਾਸ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰੀਏ। ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਜਿਵੇਂ, ਰੋਜ਼ਗਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਹਵਾ ਆਦਿ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੱਦਦ ਕਰਨੀ।

2.2.5 ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸਾਵਾਂ

ਰਿਓ ਡੈਕਲਾਰੇਸ਼ਨ (Rio Declaration 1992) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, "ਮਾਨਵ ਜਾਤੀ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੈ। ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ।"

ਬ੍ਰਟਲੈਂਡ ਰਿਪੋਰਟ (Brundtlan Report 1987), "ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ, ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਵੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਇੱਛਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿੱਚ ਔਖਿਆਈ ਨਾ ਹੋਵੇ।"

ਵਰਲਡ ਬਿਜਨੈਸ ਕੌਂਸਿਲ ਆਨ ਸਸਟੇਨਏਬਲ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ (World Business Council on Sustainable Development) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, "ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ, ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਵਾਧੇ, ਗੁਣਵੱਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।"

ਆਈ. ਯੂ. ਸੀ. ਐਸ. (IUCN International Union for Conservation of Nature) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, "ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਪਲਬੱਧ ਪਰਿਪੱਤਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਹੋਵੇ।"

2.2.6 ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ

ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਅਤੇ ਦੇਖਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਰੀਓ ਡੈਕਨਾਰੇਸ਼ਨ ਆਨ ਇਨਵਾਇਰਮੈਂਟ ਐਂਡ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂ (The

Rio Declaration on Environment and Development, 1992) ਨੇ ਨਿਰੰਤਰਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀਆਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ :

1. ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਅਹਿਮ-ਬਿੰਦੂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
2. ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।
3. ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੋਨਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
4. ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਹੱਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕੀਤੇ।
5. ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਾਗਾਂ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਗ਼ਰੀਬੀ ਅਤੇ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
6. ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
7. ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਆਪਣੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਵਾਤਾਵਰਣੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹਾਨੀ-ਪੂਰਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।
8. ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਵਾਤਾਵਰਨੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੋਵੇ।
9. ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਅਤੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
10. ਯੁੱਧ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
11. ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ-ਹਾਨੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
12. ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
13. ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਦੂਸਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
14. ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਾਤਾਵਰਨੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
15. ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਪੂਰੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
16. ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਜ਼ਰਬੇ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਉਪਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
17. ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹੋਣ।

2.2.7 ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮਹੱਤਵ

1. **ਨਿਆਂ-ਸੰਗਤ ਵਿਕਾਸ** : ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਭਾਵੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਦਸਤਕ ਦਿੱਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਨਿਆ-ਸੰਗਤ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
2. **ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ** :ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਬਚਾਓ ਉੱਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦ ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵੀਆਂ-ਨਵੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦਾ ਹੈ।
3. **ਸੰਸਾਧਨ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਵਾ** :ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਸਾਨੂੰ ਸਾਧਨ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਕਰਕੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਧਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੇ ਨ।
4. **ਸ੍ਰੇਸ਼ਠਤਾ ਦੀ ਤਲਾਸ਼** : ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਨਵੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਕਨੀਕਾਂ, ਬੌਧਿਕ ਨਵੇਂ ਉਤਪਾਦ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।
5. **ਨਿਰੰਤਰ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ** :ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਆਰਥਿਕ ਵਾਧੇ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਭਾਵੀ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
6. **ਜਨਸੰਖਿਆ ਦਾ ਪੱਧਰ** :ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਾਸ ਸਾਨੂੰ ਜਨ-ਸੰਖਿਆ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਪੱਧਰ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਉਪਲਬੱਧਤਾ ਅਤੇ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ ਪੱਧ ਵਿਚਾਲ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
7. **ਸਰਵ-ਵਿਆਪੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਵਾਧੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਵਿੱਚ ਚੇਤਾਵਨੀ** : ਜਨਸੰਖਿਆ ਦਾ ਪੱਧਰ ਬਹੁਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉੱਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਰਥਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦਾ ਵਾਧਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲ 2100 ਤੱਕ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤੇ 10 ਬਿਲੀਅਨ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਨਸੰਖਿਆ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਜਨਸੰਖਿਆ ਵਿਸਫੋਟ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਦਾ ਵੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।
8. **ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਉਪਬੰਧ** :ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ]ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਆਪਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਭਾਵੀ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਲੋਕ ਅੰਧ-ਧੁੰਦ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਉਪਯੋਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਰਾਸ਼ਟਰ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨ ਅੰਧਾ-ਧੁੰਦ ਉਪਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਗਏ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

9. **ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮਹੱਤਵ** : ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ ਵੱਧਣ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅਨਿਰੰਤਰਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਮੱਸਿਆ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ। ਜਨਸੰਖਿਆ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ, ਭੂਮੀ, ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵਰਗੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

10. **ਤਕਨੀਕੀ ਸੰਸਧਾਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ** : ਵਰਤਮਾਨ ਯੁਗ ਤਕਨੀਕੀ ਦਾ ਯੁਗ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰੇਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਤਕਨਾਲੋਜੀ]ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕੀ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ]ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

11. **ਖੇਤਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵ** : ਵੱਧਦੀ ਹੋਈ ਜਨਸੰਖਿਆ ਅਤੇ ਮੀਂਹ ਦੀ ਕਮੀ ਕਾਰਨ ਖੇਤੀ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਜੇਕਰ ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਖੇਤੀ, ਬਿਜਾਈ, ਸਿੰਚਾਈ, ਸਪਰੇਅ ਅਤੇ ਹਾਰਵੈਸਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਖੇਤੀ-ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

12. **ਮੌਸਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ** : ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੌਸਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਤੇ ਨਿਯੰਤਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ।

13. **ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਰਤਾ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ** : ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਰੋਜ਼ਗਾਰ, ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਗਰੀਬੀ ਘੱਟ ਕਰਕੇ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤਰਾ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

14. **ਨੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ** : ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਨਵੀਆਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਕਨੀਕਾਂ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਵਿਕਾਸ ਸਿੱਟਿਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ]ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਉੱਚਿਤ ਜਨਸੰਖਿਆ ਨੀਤੀ ਬਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

15. **ਜੈਵਿਕ ਵੱਖਰਤਾਜਵਿਵਧਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਮਹੱਤਵ** :ਜੈਵਿਕ ਵਿਵਿਧਤਾ ਊਰਜਾ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਪਯੋਗ ਅਤੇ ਅਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜ-ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸਥਿਰ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਮਹਾਸਾਗਰ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

2.2.8 ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਯੂ. ਐਨ. ਡਿਕੇਡ :

ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣਦੇ ਹੋਏ ਯੂ. ਐਨ (UN) ਜਨਰਲ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ 2005-2014 ਸਾਲ ਨੂੰ ਯੂ. ਐਨ. ਡਿਕੇਲ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਯੂਨੈਸਕੋ (UNESCO) ਨੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ]ਤੇ ਇਸ ਯੂ. ਐਨ. ਡਿਕੇਡ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ।

2.2.8.1 ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ

ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਸਿੱਖਿਆ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਯੰਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਹੀ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਯੰਤਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਨੇਸ਼ਨ ਨੇ 2005-14 ਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਡਿਕੇਡ ਆਫ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ (**ESD**)

ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੋਚਣ, ਵਿਚਾਰਨ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਲਈ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜੀਵਨ-ਢੰਗ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਹੇ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਰੰਤਰਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨੀ, ਸਮਾਜਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭਲੀ-ਭਾਂਤੀ ਸਿੱਖ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਵਸਰ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸਮਝ ਸਕਣ ਕਿ ਸਮਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਵਿਕਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਜੋ ਰਾਜ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ]ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

1. **ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਕ ਪਰਿਵਰਤਨ** :ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਗੁਣਵੱਤਾਪੂਰਣ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਲਈ।

2. **ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕਤਾ** :ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ।

3. **ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ** :ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ]ਤੇ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ। ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ।

4. **ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੌਸ਼ਲ ਵਿਕਾਸ** : ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੌਸ਼ਲ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ।

5. **ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰਣਾ ਬਣਾਉਣਾ** : ਸਿੱਖਿਆ ਸਮਾਜਿਕ ਚੇਤਨਾ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਉਚਿੱਤ ਨਿਰਣਾ ਲੈਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਲਈ ਨਿਰਣੇ ਲੈਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

6. **ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ** : ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉੱਨਤੀ, ਸਮੁਦਾਇ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਹੈ, ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਯੰਤਰ ਹੈ, ਜੋ ਉੱਨਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

7. **ਚੰਗੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸ਼ਣ** : ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਚੇਰੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨਾ, ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਰਿਆਤਮਕ ਖੋਜਾਂ ਕਰਨਾ।

8. **ਨਿਰਣਿਆਂ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣਾ** :ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਿਰਣਿਆਂ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

9. **ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਯੋਗਦਾਨ** : ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਪੱਧਰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਲਈ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

10. **ਗੁਣਵੱਤਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ** : ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਗੁਣਵੱਤਾ ਸਿੱਖਿਆ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਇਸ ਕਾਬਿਲ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਸਿੱਖਿਆ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੌਸ਼ਲਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਾਨਣ ਲਈ ਸਿੱਖਣਾ, ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਿੱਖਣਾ, ਕੁਝ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਣਾ, ਕੁਝ ਬਣਨ ਲਈ ਸਿੱਖਣਾ। ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਰਨਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ, ਵਿਵਹਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਹਰੇਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੈ।

11. **ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ** :ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਤਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਬਦਲਾਵ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਹੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦੇ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਦੱਸੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਸੁਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਬੱਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਦੇ ਉੱਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਗਿਆਂਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਛੁੱਕ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਰਥਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

2.2.8.2 ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕਤਾ :

1. **ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ** : ਸਿੱਖਿਆ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਗੁਣਵੱਤੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਵੀਕਰਨੀ ਦੇ ਸਮਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2. **ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ** : ਸਿੱਖਿਆ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਉਂਦਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

3. **ਜਮਾਤ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ** : ਜਮਾਤ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਮਾਤ ਦੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਰਨਾਤਮਕ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਸੋਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

4. **ਵਧੇਰੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਲੋਕ** : ਸਿੱਖਿਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਟੀਚਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਬਣਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੈਤਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣਾ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਲੋਕ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸਾਧਨ ਹੈ।

5. **ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ** : ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਵੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਮੱਦਦ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਵੀਨੀਕਰਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਵੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

6. **ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਸਮਾਜ** : ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਾਤਾਵਰਣ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਜਨ-ਜਗਰੂਕਤਾ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ।

2.2.9 ਪਾਠ ਦਾ ਸਾਰ

ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਸਨਮਾਨ ਸਾਧਨ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਮਾਨ ਦੇ ਸਕੇ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁੱਖ ਬਿੰਦੂ ਹਨ ਵਾਤਾਵਰਨੀ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਰ, ਆਰਥਿਕ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਰਾਹੀਂ ਜਨ-ਕਲਿਆਣ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਤਾਲਮੇਲ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਹਤਮੰਦ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਜੀਵਨ ਜਿਊਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਭੇਦਭਾਵ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਕੁਦਰਤੀ ਸੰਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਉਪਕਰਣ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮੱਦਦ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਲੋਕਾਂ ਦ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਅਧਿਆਪਨ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਲੋਕ ਅਜਿਹਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜੋ ਸੋਚ ਨੂੰ ਬਦਲਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਵਹਾਰਾਤਮਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਨੁੱਖੀ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ।

2.2.10 ਮੁੱਖ ਬਿੰਦੂ

ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ- ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਜੋ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਾਵਾਂ ਦਾ ਸਪੱਸਟੀ ਕਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

2.2.11 ਸੁਝਾਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ। ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ]ਤੇ ਰੌਸ਼ਨੀ ਪਾਓ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ। ਵਰਤਮਾਨ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਮਹੱਤਵ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਓ।

2.2.12 ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ

ਸਹੀ ਅਤੇ ਗਲਤ

1) ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਵਾਲੇ ਗੁਣਵੱਤਾ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਨਿਰੰਤਰ ਪਿਛਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।
2) ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਨਹੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3) ਕੀ ਯੁੱਧ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵਿਨਾਸਕ ਹਨ।
4) ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇਸਾ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਭੇਦਭਾਵ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਉਤਰ: 1. ਸਹੀ 2. ਗਲਤ 3. ਸਹੀ 4. ਸਹੀ

2.2.13 ਸੁਝਾਈਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਭਾਟੀਆ ਕੇ. ਕੇ., ਨਾਰੰਗ ਸੀ. ਐੱਲ (2008), ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਧਾਰ, ਟੰਡਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼, ਲੁਧਿਆਣਾ।
2. ਰਾਣਾ ਅਜੈ, ਉਮੇਸ਼, ਫਾਉਂਡੈਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਫਿਲਾਸਫੀ ਅਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ੋਜੀਕਲ, ਟੰਡਨ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ।
3. ਸੇਖੋਂ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਕੌਰ ਅਮਨਦੀਪ (2010), ਫਿਲਾਸਫੀਕਲ ਅਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ੋਜੀਕਲ ਬੇਸ ਆਫ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਕਲਿਆਣ ਪਬਲੀਸਰਜ਼, ਨਿਊ ਦਿੱਲੀ,

ਪਾਠ ਨੰ: 2.3 **ਲੇਖਕ: ਮਿਸ. ਨਵਜੋਤ ਕੌਰ**

21ਵੀਂ ਸਦੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ: ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਚਾਰ ਸਤੰਭ

2.3.0 ਉਦੇਸ਼
2.3.1 ਜਾਣ ਪਛਾਣ
2.3.2 ਡੇਲਰਜ਼
2.3.3 ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਚਾਰ ਸਤੰਭ
2.3.3.1 ਜਾਣਨ ਲਈ ਸਿੱਖਣਾ
2.3.3.2 ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਣਾ
2.3.3.3 ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣਾ ਸਿੱਖਣਾ
2.3.3.4 ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਣਾ
2.3.4 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਟੀਚੇ
2.3.5 ਸਿੱਟਾ
2.3.6 ਮੁੱਖ ਬਿੰਦੂ
2.3.7 ਸੁਝਾਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ
2.3.8 ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ
2.3.9 ਸੁਝਾਈਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ

2.3.0 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀ :

1. ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਚਾਰ ਸਤੰਭਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।
2. ਡੇਲਰਜ਼ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਣਗੇ।

2.3.1 ਜਾਣ ਪਛਾਣ

ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਰੌਸ਼ਨੀ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਮਾਜੀਕਰਨ ਲਈ ਸਹੀ ਰਾਹ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਮੰਤਵ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਬਲਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸਵੈ-ਨਿਪੁੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਦੀ ਚੰਗੀ ਕਾਰਗੁਜਾਰੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਲੋਕੀਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਰੋਲ ਨਿਭਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਯੂਨੈਸਕੋ ਸਿੱਖਿਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਾਂ ਡੈਲਰਜ਼ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਟਰੈਜ਼ਰ ਵਿਦਿਨ ਨੇ ਇਕ ਮਾਡਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਜਿਸਨੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਚਾਰ ਸਤੰਭਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਕ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤੰਭਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂੰ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

2.3.2 ਡੇਲਰਜ਼ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ

21ਵੀਂ ਸਦੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1993 ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ 'ਚ ਕੀਤੀ

ਗਈ। ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਜੈਕੁਜ਼ ਡੈਲਰਜ਼ (Jacques Delors) ਸਨ। ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ 'ਚ 15 ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਨ। ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਦਾ "ਟਰੈਜ਼ਰ ਵਿਦਿਨ ਨਾਮ ਦੀ ਰਿਪੋਟ 11 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1996 ਨੂੰ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗਤਾ ਵਿੱਚ ਸੰਤੁਲਨ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਦੇਖਦੀ ਹੈ।

2.3.3 ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਚਾਰ ਸਤੰਭ

ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਚਾਰ ਸਤੰਭ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ

1. ਜਾਣਨ ਲਈ ਸਿੱਖਣਾ (Learning to Know)
2. ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਣਾ (Learning to Do)
3. ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਸਿੱਖਣਾ (Learning to Live Together)
4. ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਣਾ (Learning to Be)

2.3.3.1 ਜਾਣਨ ਲਈ ਸਿੱਖਣਾ

ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਨਾ ਖਤਮ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਨਾਲ ਬਿਹਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਤੰਭ ਹੈ। ਡੇਲਰਜ਼ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਜਾਵੇ? ਜਾਣਨ ਲਈ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

2.3.3.2 ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਣਾ

ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਣਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਜਿਹੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਜਾਂ ਕੁਸ਼ਲਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਕਿੱਤੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ। ਇਸਦਾ ਮੰਤਵ ਸਿੱਖਿਅਕ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਅਕ ਨਿੱਜੀ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਸ਼ਲਤਾਵਾਂ ਹੋਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਟੀਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਿੱਖਿਅਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿੱਚ ਸੁਜਨਸ਼ੀਲ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

2.3.3.3 ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣਾ ਸਿੱਖਣਾ

ਡੇਲਰਜ਼ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਇਸ ਸਤੰਭ ਤੇ ਖਾਸ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਇਸ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਸਿੱਖਣਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਚਰਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ, ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਢਾਲਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਅਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਕਾਰਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਦਾ ਹੈ।

2.3.3.4 ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਣਾ

ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਣਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਇਹ ਸਤੰਭ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ

ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜੋ ਕਿ ਉਸਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਸਿੱਖਿਆ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਢੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸਦਾ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਅਮੀਰ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਸਤੰਭਾਂ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਉਸਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ।

2.3.4 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਟੀਚੇ

1) **ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ:-** ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਉਤਪਾਦਕਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
   1. ਸਾਇੰਸ ਸਿੱਖਿਆ
   2. ਕੰਮ ਦਾ ਤਜ਼ਰਬਾ
   3. ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਯੋਗ
   4. ਮਾਧਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਕਰਨ।
   5. ਕੀਮਤ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ।

2) **ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕੀਕਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ:-** ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕੀਕਰਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
   1. ਜਨਤਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਆਮ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ
   2. ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਾਉਣਾ।
   3. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚੇਤਨਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ।

3) **ਆਧੁਨੀਕੀਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ:-** ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਧੁਨੀਕੀਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
   1. ਉਤਸੁਕਤਾ
   2. ਯੋਗ ਰੁਚੀ
   3. ਸਮਰੱਥਾ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ।
   4. ਸਵੈ-ਪਾਠ ਅਤੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਰਗੇ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ।

4) **ਸਮਾਜਿਕ, ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ:-** ਇੱਕ ਚੰਗੇ ਨੈਤਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ, ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਮਾਨਵੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

5) **ਲੋਕਤੰਤਰਾਤਮਕ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ:-** ਲੋਕਤੰਤਰਾਤਮਕ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮੁਦਾਇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰੇ। ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰੇ।

6) **ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ:-** ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਉਦਯੋਗਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

7) **ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ:-** ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਊਰਜਾ, ਚੰਗੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ, ਕਲਾਤਮਿਕ ਭਾਵਨਾ, ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

2.3.5 ਸਿੱਟਾ

ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਾਧੇ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਡੇਲਰਜ਼ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ 'ਦਾ ਟਰੈਜ਼ਰ ਵਿਦਿਨ' ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਗੁਣ ਛੁਪੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਚਾਰ ਸਤੰਭ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਵਿਅਕਤੀ 'ਚ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸੁੱਚਜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2.3.6 ਮੁੱਖ ਬਿੰਦੂ

ਡੇਲਰਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਚਾਰ ਸਤੰਤ:

1) ਜਾਨਣ ਲਈ ਸਿਖਣਾ
2) ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖਣਾ
3) ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਿਖਣਾ
4) ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਸਿਖਣਾ

2.3.7 ਸੁਝਾਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਚਾਰ ਸਤੰਭਾਂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?
2. 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਟੀਚਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

2.3.8 ਸਵੈ ਮੁਲਾਂਕਣ

1) ਸਿਖਿਆ ਦੀ ਡੇਲਰਜ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ .... ਸਨ।
2) ਡੇਲਰਜ਼ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ...........ਸਤੰਭਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
3) ....ਬਾਰੇ ਸਿਖਣਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।
4) ......ਕਿਤੇ ਨਾਲ ਸੰਬਧਿਤ ਸਤੰਬ ਹੈ।

ਉਤਰ 1. ਜੈਕੁਜ਼ ਰੈਲਰਜ਼ 2. ਚਾਰ 3. ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਸਿਖਣਾ 4. ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਣਾ

2.3.9 ਸੁਝਾਈਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ

1. ਡਾ. ਟੀ.ਐਸ.ਸੋਢੀ ਅਤੇ ਡਾ. ਹਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੋਢੀ : ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਧਾਰ
2. ਡਾ. ਕੇ. ਕੇ. ਭਾਟੀਆ : ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਆਧਾਰ

Mandatory Student Feedback Form

https://forms.gle/KS5CLhvpwrpgjwN98

Note: Students, kindly click this google form link, and fill this feedback form once.